

Jaarverslag 2022

Commissie van Toezicht
op de Inlichtingen- en
Veiligheidsdiensten

Jaarverslag

2022

Commissie van Toezicht
op de Inlichtingen- en
Veiligheidsdiensten

Voorwoord

Openheid over de activiteiten van inlichtingen- en veiligheidsdiensten is niet vanzelfsprekend. Geheimhouding of slechts beperkte openheid is eigen aan de activiteiten van de diensten. De normale wettelijke kaders zoals de Wet open overheid of omtrent inbreuken op privacy zijn niet van toepassing. Ook bepaalt de grondwet dat ministers en de staatssecretarissen aan het parlement geen inlichtingen behoeven te verstrekken wanneer dit in strijd is met het belang van de staat.

Voor de CTIVD geldt er geen beperking om toegang te hebben tot de informatie van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. De vertaalslag van wat geheim is naar wat wel gedeeld kan worden, heeft de constante aandacht van de CTIVD en hoe om te gaan met geheimhouding was al onderwerp van een rapport uit 2012. Wel blijft het zo dat de staatsgeheime informatie waarvan de Tweede Kamer of de CTIVD kennis neemt niet kan worden geopenbaard.

De CTIVD blijft zich inzetten voor het optimaliseren van de transparantie met betrekking tot de activiteiten waarop zij toezicht houdt. Dit jaarverslag gaat daarom uitgebreider in op het brede palet aan toezichtactiviteiten dat in 2022 door de CTIVD is ondernomen. Dit is niet alleen ingegeven door de opvatting van de CTIVD omtrent de eigen taak, maar wordt ook veroorzaakt door de toenemende dynamiek binnen het domein van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Dynamiek die onder meer bestaat uit technologische ontwikkelingen, exponentiële groei in data, veranderingen in dreigingsperspectief en de noodzaak tot sneller handelen.

Zo is de CTIVD in toenemende mate in dialoog met de diensten al voordat middelen worden ingezet om aldus bij te dragen aan de rechtmatige inzet ervan. Wanneer tijdens de toezichtwerkzaamheden risico's of mogelijk onrechtmatig handelen wordt geconstateerd, wordt het mitigeren van deze risico's of het beëindigen van het onrechtmatig handelen versneld opgepakt. Het verscherpte toezicht rond de kabel, beschreven in paragraaf 2.2, is hiervan een duidelijk voorbeeld. Het systeemtoezicht groeit en bij inwerkingtreding van de Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma zal het toezicht van de CTIVD in '(near) real time' plaats vinden. Het is overigens een goede zaak dat deze wet bepaalt dat de uitspraken van de afdeling rechtspraak van de Raad van State op grond van de wet in beginsel openbaar zijn met uitzondering van alleen die gegevens die ook al onder de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2017) geheim zijn.

De CTIVD wil in de komende tijd meer transparant zijn over haar toezicht en bijvoorbeeld de onderliggende kaders verder openbaar maken door deze te publiceren in al dan niet aangepaste vorm. De transparantie over besluiten en rapportages op basis van de toepassing van deze kaders zal eveneens verder worden vormgegeven. Als onafhankelijke toezichthouder met vergaande bevoegdheden vinden we het vanzelfsprekend publieke verantwoording af te leggen over wat we hebben gedaan en hoe we daarbij te werk zijn gegaan. Ook is het een van onze taken om vanuit onze expertiserol bij te dragen aan het openbaar debat en juiste beeldvorming. Met dit jaarverslag beogen we een duidelijk beeld te geven van ons toezicht en de effecten daarin in 2022 en blikken we vooruit op ontwikkelingen die in 2023 worden voortgezet.

Nico van Eijk
Voorzitter CTIVD

Inhoud

Voorwoord	3
1 Inleiding	7
2 Activiteiten afdeling toezicht	9
2.1 Diepteonderzoeken	9
2.2 Verscherpt toezicht kabelinterceptie	11
2.3 Overige toezichtactiviteiten	12
2.4 Advisering wet- en regelgeving	14
2.5 Overleg en dialoog	16
2.6 Waarborgen kwaliteit en effectiviteit van het toezicht	16
3 Activiteiten afdeling klachtbehandeling	19
3.1 Behandeling van klachten en meldingen van misstanden	19
3.2 Klachtbehandeling door de CTIVD in 2022	19
3.3 Meldingen van vermoedens van misstanden bij de CTIVD in 2022	21
3.4 Klachten en meldingen van vermoedens van misstanden afgehandeld door de AIVD en de MIVD in 2022	22
4 Nieuwe wetgeving	25
5 Bewaken rechtseenheid en samenwerking met de TIB	29
6 Internationale samenwerking	31
7 Organisatorische ontwikkeling	33

1

Inleiding

De Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (**CTIVD**) houdt – als onafhankelijk toezichthouder – toezicht op de balans tussen de bescherming van de nationale veiligheid en de bescherming van fundamentele rechten. Dat doet de CTIVD door het toepassen van het kader dat daarvoor is neergelegd in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017).

De toezichttaken van de CTIVD richten zich in het bijzonder op de rechtmatigheid van het handelen van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (**AIVD**) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (**MIVD**). Zij beschikt daarvoor over vergaande bevoegdheden die haar in staat stellen over de volle breedte van de taakuitvoering van de beide diensten diepgaand **onderzoek** te doen naar de rechtmatigheid van hun handelen.

De CTIVD behandelt daarnaast klachten en meldingen van misstanden over de AIVD en de MIVD. Klachten kunnen worden ingediend door burgers en namens hen door belangenorganisaties. De CTIVD geeft bindende oordelen op klachten. Dit betekent dat de betrokken minister is gehouden uitvoering te geven aan de **beslissingen op klachten**.

Ieder jaar publiceert de CTIVD voor 1 mei haar jaarverslag, dat zij aanbiedt aan het parlement en de betrokken ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (**BZK**) en van **Defensie**. Het jaarverslag vormt een verantwoording en overzicht van de werkzaamheden en publicaties van de CTIVD in het verslagjaar. Het merendeel is reeds gepubliceerd op de website van de CTIVD (www.ctivd.nl). Het jaarverslag is volledig openbaar, wordt vertaald in het Engels en wordt beschikbaar gesteld op de website van de CTIVD. Voor u ligt het jaarverslag 2022.

Leeswijzer

Dit jaarverslag gaat achtereenvolgens in op de volgende onderwerpen.

- In hoofdstuk 2 leest u welke activiteiten de afdeling toezicht van de CTIVD in 2022 heeft verricht. Naast diepteonderzoeken en toezichtrapporten gaan we in op andere toezichtactiviteiten, zoals het verscherpt toezicht op de kabel, informatiedossiers en het toezicht op digitale veiligheid en het melden van onbekende kwetsbaarheden. Ook worden hier de publicaties belicht die in het kader van de advisering over wet- en regelgeving zijn uitgebracht. Daarnaast is er aandacht voor de verschillende overleg- en dialoogstructuren en de wijze waarop de kwaliteit en effectiviteit van het toezicht wordt gewaarborgd.
- In hoofdstuk 3 leest u welke activiteiten de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD in 2022 heeft verricht.
- Hoofdstuk 4 gaat specifiek over de voorbereiding van de nieuwe wetgeving op het gebied van onderzoeken naar landen met een offensief cyberprogramma en de rol die de CTIVD hierbij heeft vervuld. Hier wordt ook nader ingegaan op de publicaties die de CTIVD in het kader van de advisering over het wetsvoorstel heeft uitgebracht
- Hoofdstuk 5 gaat in op de samenwerking met de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB).
- Hoofdstuk 6 geeft inzicht in de samenwerking van de CTIVD met buitenlandse toezichthouders op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.
- Tot slot beschrijft hoofdstuk 7 de organisatie van de CTIVD in 2022.

2

Activiteiten afdeling toezicht

2.1 Diepteonderzoeken

De CTIVD verricht onder meer diepteonderzoeken naar het handelen van de AIVD en de MIVD bij de uitvoering van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (Wiv 2017). De CTIVD bepaalt zelf haar onderzoeksagenda. Zij heeft daarbij nadrukkelijk oog voor de maatschappelijke context van het handelen van de diensten.

In 2022 heeft de afdeling toezicht van de CTIVD twee toezichtrapporten uitgebracht. Het betreft toezichtrapport nr. 74 over automated OSINT door de AIVD en de MIVD en toezichtrapport nr. 75 over de inzet van kabelinterceptie door de AIVD en de MIVD. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste bevindingen. De toezichtrapporten zijn eveneens te vinden op de CTIVD website.

Nr. 74 | Over Automated Osint

Vastgesteld op 20 december 2021, gepubliceerd op 8 februari 2022

Automated OSINT betreft het geautomatiseerd verzamelen van gegevens uit voor een ieder toegankelijke informatiebronnen met behulp van specialistische software of webapplicaties ('tools'). Deze tools bevatten zoekfuncties en netwerkanalysefuncties, waarbij een grote diversiteit aan bronnen op een gebruikersvriendelijke manier kan worden geraadpleegd.

In één zoekslag zijn tot wel honderden bronnen tegelijkertijd te raadplegen, waaronder locatiegegevens van mobiele apparaten en gelecte gegevens van gebruikers van sociale mediadiensten. De resultaten kunnen vervolgens door de tools worden gevisualiseerd. Private bedrijven kunnen de datasets samenvoegen als één raadpleegbare bron (een 'samengestelde dataset') met soms wel miljarden gegevens.

OSINT is nadrukkelijk niet meer alleen het 'naslaan' van telefoonboeken of zoeken van gegevens op internet via een zoekmachine. De huidige praktijk van automated OSINT brengt een ernstiger privacy-inbreuk met zich mee dan is voorzien bij de totstandkoming van de Wiv 2017. De CTIVD heeft de wetgever daarom aanbevolen een meer voorzienbare wettelijke grondslag met voldoende waarborgen te creëren ten aanzien van automated OSINT, zowel voor wat betreft de tools als de via deze tools te raadplegen bronnen.

Voordat de tools in gebruik worden genomen moet in het kader van de verplichting tot een 'zorgvuldige gegevensverwerking' voorafgaand de werking en de achterliggende bronnen van de tools worden doorgrond. Uit het onderhavige onderzoek blijkt dat dit

onvoldoende heeft plaatsgevonden. De CTIVD heeft aanbevolen dat de beide diensten alsnog mitigerende maatregelen nemen om aan de algemene bepalingen in de Wiv 2017 omtrent gegevensverwerking te voldoen. De CTIVD heeft in 2022 nauw overleg met de diensten gehad over de opvolging van deze aanbeveling.

Het toezichtrapport bevat een geheime bijlage. In deze bijlage staan geen onrechtmatigheden die niet in het openbare rapport zijn beschreven. De geheime bijlage bevat meer gedetailleerde informatie die inzicht geeft in de werkwijze van de diensten met betrekking tot automated OSINT en is om deze reden als 'geheim' gerubriceerd.

Nr. 75 | Over Kabelinterceptie

Vastgesteld op 26 januari 2022, gepubliceerd op 15 maart 2022

Het onderzoek richtte zich op de inzet van de bijzondere bevoegdheid tot kabelinterceptie en daaraan gerelateerde bevoegdheden. Kabelinterceptie houdt in dat de AIVD en de MIVD grote hoeveelheden kabelgebonden communicatie (zoals internetverkeer) kunnen intercepteren, zonder dat deze interceptie gericht is op een specifiek persoon of organisatie. De AIVD en de MIVD hebben kabelinterceptie tussen 1 mei 2018 en 31 maart 2021 ingezet in de vorm van het zogenoemde snapshotten. Snapshotten is het uitvoeren van kortstondige integrale interceptie van bepaalde gegevensstromen. Het doel van snapshotten is het onderzoeken van de geïntercepteerde gegevens op potentiële inlichtingenwaarde. De interceptie heeft nog niet het doel de gegevens te gebruiken voor (inlichtingen)onderzoeken naar specifieke personen of organisaties. Naast de wettelijke waarborgen waren in de door de CTIVD onderzochte periode aanvullende waarborgen van toepassing op de uitvoering van kabelinterceptie in de snapshotfase.

De CTIVD concludeerde dat er bij de uitvoering van kabelinterceptie op belangrijke onderdelen rechtmatig is gehandeld, maar dat onvoldoende invulling is gegeven aan de wettelijke zorgplicht. Deze plicht houdt onder meer in dat voortdurend controle wordt uitgeoefend op de wijze waarop de diensten gegevens verwerken, en dat de gegevensverwerking in overeenstemming is en blijft met de wet. In de onderzochte periode was naleving van de zorgplicht ondergeschikt aan operationele belangen. Mede als gevolg hiervan zijn onrechtmatigheden ontstaan of te laat opgemerkt.

Op basis van de bevindingen in dit toezichtrapport heeft de CTIVD besloten in 2022 verscherpt toezicht te houden op de kabelinterceptie en hierover nader verslag te doen. Dit houdt in dat de CTIVD ook na het afronden van haar onderzoek doorlopend toezicht heeft gehouden op de uitvoering van kabelinterceptie. Het uitgangspunt daarbij is het voeren van een dialoog met de diensten, opdat (risico's op) onrechtmatig handelen reeds in een vroeg stadium onderkend kunnen worden. Indien dit tot onvoldoende resultaat leidt, kan de CTIVD gebruikmaken van de wettelijke middelen die haar in het kader van de toezichtstaak ter beschikking staan. In paragraaf 2.2 gaan we nader in op de activiteiten en publicaties van de CTIVD in het kader van het verscherpt toezicht op de kabelinterceptie van de CTIVD.

Het rapport heeft geen geheime bijlage.

Lopend diepteonderzoek

Onderzoek naar de aansturing van de inlichtingendiensten van de politie en de bijzondere dienst van de Koninklijke Marechaussee door de AIVD en de MIVD

Op 23 februari 2022 heeft de CTIVD aangekondigd een onderzoek te gaan verrichten naar de aansturing van de inlichtingendiensten van de politie (ID's) en de bijzondere dienst van de Koninklijke Marechaussee (BD KMar) door de AIVD en de MIVD.

Vanuit het oogpunt van een zorgvuldige gegevensverwerking, bescherming van fundamentele rechten van burgers en borging van de wettelijke scheiding tussen het inlichtingen- en veiligheids- en het opsporingsdomein vereist dit voldoende sturing van de AIVD en de MIVD. Te meer daar de medewerkers van de ID's en BD KMar op een fysieke afstand van de vestigingen van de diensten hun werkzaamheden verrichten.

Het onderwerp is des te actueler nu de AIVD heeft aangekondigd zich meer te gaan begeven op het terrein van ondermijning door criminelen, omdat dit tot risico's voor de nationale veiligheid kan leiden.¹

Het onderzoek heeft in 2022 vertraging opgelopen en zal in 2023 worden afgerond. Publicatie van het toezichtrapport wordt verwacht in de tweede helft van 2023.

2.2 Verscherpt toezicht kabelinterceptie

Het verscherpt toezicht van de CTIVD is in december 2021 aangevangen naar aanleiding van de bevindingen in toezichtrapport nr. 75 (2022) over kabelinterceptie (zie paragraaf 2.1). Dit toezichtrapport zag op de vraag of de AIVD en de MIVD in de periode van 1 mei 2018 tot en met 31 maart 2021 op rechtmatige wijze een access locatie hebben geoperationaliseerd en op rechtmatige wijze uitvoering hebben gegeven aan kabelinterceptie in de snapshotfase. De belangrijkste conclusie in rapport nr. 75 was dat onvoldoende invulling werd gegeven aan de zorgplicht. De invulling van de zorgplicht in de onderzoeksperiode is ondergeschikt geweest aan de operationele belangen. De zorgplicht is neergelegd in artikel 24 van de Wiv 2017. Deze plicht houdt in dat de diensthoofden van de AIVD en de MIVD verantwoordelijk zijn voor de toepassing van technische, personele en organisatorische maatregelen om te zorgen dat er sprake is van een rechtmatige gegevensverwerking. Dit betekent dat er voortdurend controle moet worden uitgeoefend op de wijze waarop de diensten gegevens verwerken en dat de gegevensverwerking in overeenstemming is en blijft met de daarvoor geldende wettelijke voorschriften (compliance). Dit is belangrijk, omdat deze controle de diensten in staat stelt onrechtmatigheden te voorkomen of om onrechtmatigheden tijdig te ontdekken en mitigerende maatregelen te nemen. Op basis van de bevindingen is door de CTIVD besloten verscherpt toezicht te houden op de kabelinterceptie en hierover nader verslag te doen.

Op 30 mei 2022 heeft de afdeling toezicht van de CTIVD **een brief** verzonden aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en de minister van Defensie over de eerste tussentijdse bevindingen over het verscherpt toezicht van de CTIVD op de uitvoering van kabelinterceptie door de AIVD en de MIVD. Op 9 juni 2022 is een **Kamerbrief** met de **reactie** op de tussentijdse bevindingen gepubliceerd. In

¹ <https://www.bnr.nl/nieuws/juridisch/10462265/avd-gaat-zich-meer-richten-op-aanpak-georganiseerde-misdaad-en-ondermijning>.

de separate **Kamerbrief** van 9 juni 2022 gaan minister Bruins Slot (BZK) en minister Ollongren (Defensie) onder andere in op de bevindingen van de CTIVD.

Op 9 november 2022 heeft de CTIVD een (tweede) **brief** met bevindingen van het verscherpt toezicht op kabelinterceptie aan de ministers van BZK en van Defensie verzonden. Daarin heeft de CTIVD de betrokken ministers laten weten het verscherpt toezicht te beëindigen, gelet op de vorderingen die zijn gemaakt, de initiatieven die in gang zijn gezet en de toezeggingen die zijn gedaan.

De AIVD en de MIVD hebben belangrijke stappen gezet om beter invulling te geven aan de zorgplicht, waaronder het verbeteren van de interne controle op een rechtmatige gegevensverwerking en de technische interceptieketen. Daarnaast hebben de diensten een aantal toezeggingen gedaan voor de verdere uitvoering van kabelinterceptie. De belangrijkste toezegging hierbij is dat uitbreiding van de kabelinterceptie stapsgewijs plaatsvindt. Elke nieuwe uitbreiding komt pas tot uitvoering als aan de daarvoor benodigde randvoorwaarden, inclusief de zorgplichtaspecten, is voldaan. De verbeteringen die zijn ingezet dienen te worden bestendigd in beide organisaties.

De ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Defensie hebben op 2 december 2022 de brief van de CTIVD naar de Tweede Kamer gezonden, inclusief een gezamenlijke **aanbiedingsbrief**.

De CTIVD zet het overleg over de kabelinterceptie met de diensten voort en zal het onderwerp ook in 2023 proactief blijven monitoren.

2.3 Overige toezichtactiviteiten

Melden van onbekende kwetsbaarheden (zerodays)

Net als in 2020 en 2021 heeft de CTIVD in 2022 wederom aandacht gehad voor de opvolging van de aanbeveling tot het ontwikkelen van beleid en werkwijzen over het melden van onbekende kwetsbaarheden (*zerodays*), zoals geformuleerd in toezichtrapport **nr. 53** over de inzet van de hackbevoegdheid door de AIVD en de MIVD (2017).

De CTIVD heeft vastgesteld dat de diensten gedurende 2022 verder uitvoering hebben gegeven aan deze aanbeveling, zowel in de praktijk door de werkzaamheden van de Commissie Onbekende Kwetsbaarheden, als door middel van het nader invullen van het (vertrouwelijke) interne beleid. De Commissie Onbekende Kwetsbaarheden is in 2022 wederom meerdere malen bijeengekomen. De beide diensten zetten zich actief in voor de (door)ontwikkeling van een voldragen systeem voor het melden (*responsible disclosure*) van *zerodays*. Ten aanzien van het interne beleid van de diensten heeft de CTIVD vastgesteld dat er, zeker ten opzichte van voorgaande jaren, door de diensten progressie is gemaakt. Er wordt steeds verdere invulling gegeven aan een professioneel afwegingsproces.

Digitale veiligheid

De AIVD en de MIVD werken nauw samen op het gebied van digitale veiligheid. De Joint Sigint Cyber Unit speelt daarbij een belangrijke rol. De diensten onderzoeken cyberdreigingen, zoals aanvallen op computersystemen, die uitgaan van statelijke actoren gericht tegen Nederlandse overheden en bedrijven, waarbij het doel is deze dreigingen te herkennen, te duiden en weg te nemen. Hiertoe assisteren de diensten

deze organisaties bij de detectie van aanvallen en de eventuele mitigatie daarvan. Deze samenwerking verloopt op basis van afspraken die worden vastgelegd in convenanten.

In maart 2020 heeft de CTIVD een vertrouwelijk protocol opgesteld dat van toepassing is op deze vorm van samenwerking in de gevallen dat daarbij bijzondere onderdelen van de staat zijn betrokken.

Het protocol specificeert, los van de bestaande convenanten, welke eisen de CTIVD op basis van de Wiv 2017 aan deze samenwerking stelt en op welke wijze zij deze activiteiten in haar toezicht betreft.

In het protocol is tevens vastgelegd dat deze vorm van toezicht niet resulteert in een openbaar toezichtrapport, maar dat de CTIVD haar bevindingen vertrouwelijk en met tussenkomst van de betrokken ministers doet toekomen aan de betreffende organisaties. Deze vorm van toezicht is doorlopend en de CTIVD zal ten minste jaarlijks hierover rapporteren aan de betreffende organisaties.

In het vierde kwartaal van 2022 is de CTIVD gestart met herhaalonderzoeken bij deze organisaties. Bij beide organisaties zal in 2023 vertrouwelijk worden gerapporteerd. Bij één van deze organisaties heeft de CTIVD al in 2020 en 2021 onderzoek gedaan. Bij de andere organisatie vond een onderzoek voor het eerst in 2021 plaats. Begin 2022 heeft de CTIVD vertrouwelijk over haar vorige onderzoeken gerapporteerd. In haar rapportages concludeerde de CTIVD dat de diensten in overeenstemming met de wettelijke kaders hebben gehandeld, een incident adequaat hebben afgehandeld en verbeterpunten met betrekking tot de werkwijze hebben opgepakt. Ook signaleerde de CTIVD punten voor aanpassing in de onderliggende convenanten, zodat beter wordt aangesloten bij de praktijk van de monitoring. Het is aan de organisaties die partij zijn bij het convenant hier verder opvolging aan te geven. De CTIVD neemt dit mee in haar herhaalonderzoeken.

Informatiedossiers

In 2020 heeft de CTIVD een nieuw toezichtinstrument geïntroduceerd onder de noemer informatiedossier. Hierdoor kan sneller en effectiever worden ingesprongen op actuele ontwikkelingen binnen de diensten. De aanleiding voor het opstarten van een informatiedossier kan divers zijn, waaronder een incidentmelding van een van de diensten, maar bijvoorbeeld ook naar aanleiding van een observatie tijdens een diepte-onderzoek waarbij dit geen opvolging krijgt in het onderzoek als zodanig. Hiervan kan bijvoorbeeld sprake zijn omdat de gebeurtenis buiten de scope van het onderzoek is gelegen.

Bij het opstarten van een informatiedossier zal de CTIVD doorgaans nadere informatie opvragen, schriftelijke vragen stellen en/of gesprekken voeren en mede naar aanleiding hiervan een koers uitzetten. Deze koers kan vervolgens weer verschillende vormen kennen. Zo kan op basis van het informatiedossier besloten worden dat verdere opvolging niet nodig is, een juridisch kader worden opgesteld waaraan het geconstateerde handelen van de dienst wordt getoetst, een adviesbrief aan de minister worden gestuurd of alsnog een diepteonderzoek worden aangekondigd.

In 2022 heeft de CTIVD drie nieuwe informatiedossiers opgestart die ten tijde van publicatie van dit jaarverslag nog lopen. Deze zien onder meer op de samenwerking van de AIVD en de politie en de taak van de AIVD ten aanzien van (criminele) ondermijning van de democratische rechtsstaat/rechtsorde.

Verder heeft de CTIVD een informatiedossier in 2022 afgerond dat in 2021 was gestart. De CTIVD heeft op basis van het onderzoek in het kader van dit informatiedossier geen onrechtmatig handelen geconstateerd. Ook heeft zij geen aanleiding gezien voor een diepteonderzoek naar het onderwerp. De CTIVD heeft wel een aanbeveling gedaan die aansluit bij reeds lopende initiatieven van de diensten.

Daarnaast liep er in 2022 nog een informatiedossier dat in 2020 is gestart. Dit informatiedossier ziet op de samenwerking van de AIVD met niet-statelijke actoren. Dit informatiedossier is in 2021 gedeeltelijk afgerond met een kaderstellende brief aan de ministers van BZK en van Defensie en aan de CIVD omtrent de internationale samenwerking met niet-statelijke actoren. De diensten en departementen zullen opvolging geven aan de gestelde toezichtvoorwaarden en aanbevelingen. De behandeling van het resterende deel heeft vertraging opgelopen. De afronding wordt voorzien in 2023.

Meldingen aan de CTIVD

De afdeling toezicht krijgt geregeld meldingen vanuit de AIVD en de MIVD. Het gaat hier enerzijds om meldingen die de wet voorschrijft. Zo is er de verplichting voor de diensten melding te maken van een door de minister(s) verleende toestemming voor het verstrekken van ongeëvalueerde gegevens. Ook moet de inzet van een bijzondere bevoegdheid ter ondersteuning van de taakuitvoering, bijvoorbeeld voor het toetsen van de betrouwbaarheid van een bron, worden gemeld aan de CTIVD. Andere wettelijke meldplichten zien op het niet (kunnen) uitvoeren van de notificatieverplichting door de diensten en het afwijzen van aanvragen tot kennisneming van gegevens die door de diensten zijn verwerkt. De CTIVD bekijkt deze meldingen periodiek en toetst of er aanleiding is nader onderzoek te verrichten.

Anderzijds doen de beide diensten ook meldingen aan de CTIVD die de wet niet (expliciet) voorschrijft. Deze meldingen vloeien voort uit de zorgplichten van de beide diensten op het terrein van geheimhouding, veiligheid en een rechtmatige gegevensverwerking. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om meldingen van incidenten die hebben plaatsgevonden of meldingen dat niet conform de wettelijke regeling is gehandeld (non-compliance). In dialoog met de compliance onderdelen van de beide diensten is gedurende 2021 en 2022 frequent overleg geweest over het verder professionaliseren van de wijze waarop deze meldingen vorm krijgen en worden afgehandeld.

In 2022 zijn de gemaakte afspraken over meldingen in een protocol tussen de diensten en de CTIVD vastgelegd. In een lopende pilot wordt er momenteel ervaring op gedaan met het protocol en de toepassing ervan.

2.4 Advisering wet- en regelgeving

Wijziging van de Wet veiligheidsonderzoeken

Op 5 september 2022 heeft de CTIVD een **brief** verzonden aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in reactie op het wetsvoorstel tot wijziging van de Wet veiligheidsonderzoeken (Wvo) (de Wet flexibilisering inzet vertrouwensfunctionarissen). De CTIVD is pas verzocht te reageren op het wetsvoorstel nadat het al in consultatie was gegaan. Zij is dan ook niet betrokken geweest in het voortraject van het wetsvoorstel.

In het wetsvoorstel wordt de Wvo op een aantal punten gewijzigd, namelijk: het creëren van een locatiegebonden Verklaring van Geen Bezwaar (VGB) zodat personen

binnen die locatie makkelijker van functie kunnen wisselen, de invoering van een aan- en afmeldplicht van vertrouwensfunctionarissen door de werkgever, de invoering van de bevoegdheid om een dwangbevel uit te vaardigen, het opnemen van een identificatieplicht, de invoering van het gebruik van het BSN nummer, de wijziging van strafrechtelijke handhaving naar bestuursrechtelijke handhaving bij niet-naleving van artikel 14 Wvo en tot slot de mogelijkheid om in specifieke gevallen een veiligheidsonderzoek te kunnen instellen naar een persoon wiens functie niet kan worden aangewezen als vertrouwensfunctie.

Ten aanzien van een aantal onderwerpen heeft de CTIVD vragen gesteld of opmerkingen geplaatst en deze behoeven mogelijk aanpassing. Voor het gehele overzicht wordt verwezen naar de **brief**. Hier volgt een selectie. De CTIVD wijst erop dat de mogelijkheid dat sommige vertrouwensfunctionarissen over twee verschillende VGB's beschikken ten behoeve van dezelfde functie potentieel tot een ongewenst administratief verwarrende situatie kan leiden. Dit dient nader te worden uitgewerkt, zowel voor de praktijk als de overgangsbepalingen. Vanuit toezichtsperspectief heeft het de voorkeur de situatie van dubbele VGB's zoveel mogelijk te voorkomen.

De CTIVD staat positief tegenover de verplichting tot het aan- en afmelden van een vertrouwensfunctionaris. De AIVD en de MIVD dienen over een zo actueel mogelijk overzicht te beschikken van actieve veiligheidsfunctionarissen. Ten aanzien van het register dat hiervoor door de diensten zal worden gebruikt, heeft de CTIVD enkele opmerkingen gemaakt.

In het wetsvoorstel wordt het nu ook mogelijk voor ministers om een verzoek om een mededeling te doen bij de minister van BZK over een persoon, zonder dat de functie die de persoon in kwestie bekleedt (of gaat bekleden) een vertrouwensfunctie is. Dit leidt wel tot een veiligheidsonderzoek, maar niet tot de afgifte van een VGB. De CTIVD wijst op een aantal onduidelijkheden bij deze nieuwe mogelijkheid waar het gaat om noodzaak, effectiviteit, strekking en impact op de betrokkene.

Tijdelijke wet cyberonderzoeken

De CTIVD heeft in april 2022 een **brief** gestuurd aan de ministers van BZK en Defensie met haar reactie op het in consultatie zijnde conceptwetsvoorstel inzake de Tijdelijke wet naar onderzoeken van de AIVD en de MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma. Ook heeft de CTIVD in 2022 veelvuldig overleg gevoerd met de diensten, departementen en de TIB over de voorbereiding van dit wetsvoorstel. In hoofdstuk 4 gaat de CTIVD nader in op de achtergrond en inhoud van dit wetsvoorstel en de rol die de CTIVD hierbij heeft vervuld.

Wetsvoorstel verwerking persoonsgegevens, coördinatie en analyse terrorismebestrijding en nationale veiligheid

In november 2021 is het wetsvoorstel verwerking persoonsgegevens coördinatie en analyse terrorismebestrijding en nationale veiligheid door de minister van Justitie en Veiligheid bij de Tweede Kamer ingediend. Over het wetsvoorstel heeft op 31 maart 2022 in de Tweede Kamer een rondetafelgesprek plaats gevonden. De CTIVD heeft aan dit overleg deelgenomen. Ter voorbereiding op dit gesprek heeft de CTIVD haar **schriftelijke inbreng** naar de Tweede Kamer gestuurd.

In haar reactie bepleit de CTIVD dat de NCTV en/of de taken die in het kader van de nationale veiligheid bij de NCTV zijn belegd worden ondergebracht in de Wiv 2017, zodat de voor nationale veiligheid gebruikelijke waarborgen en het gespecialiseerd toezicht

daarop van toepassing zijn en een éénduidige interpretatie van het begrip nationale veiligheid wordt bevorderd. Hierdoor wordt ook voorzien in één samenhangend kader dat bepaalt wie welke taken en bevoegdheden moet uitoefenen en dat samenwerking het uitgangspunt is. Dit betekent tevens dat de balans tussen de benodigde slagkracht en de in het geding zijnde fundamentele rechten wordt geborgd.

2.5 Overleg en dialoog

Overleg met het parlement, CIVD, departementen en diensten

De CTIVD geeft toelichting op haar rapporten aan het parlement, veelal in de vorm van een technische briefing. De openbare rapporten worden doorgaans in het openbaar toegelicht aan de vaste kamer commissies van BZK en/of Defensie, de geheime bijlagen worden achter gesloten deuren besproken in de Commissie Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CIVD) van de Tweede Kamer.

Naast de verschillende onderzoeken voert de CTIVD regelmatig overleg met de departementen (Algemene Zaken, BZK en Defensie) en de AIVD en de MIVD. Zo wordt periodiek overleg gevoerd met de ambtelijke leiding van de departementen en de hoofden van de diensten. Ook wordt regelmatig door medewerkers van de CTIVD en medewerkers van de diensten ambtelijk gesproken over diverse onderwerpen en worden wederzijds presentaties gegeven. Zo draagt de CTIVD bij aan de inwerkprogramma's voor nieuwe medewerkers bij de diensten en geven de diensten presentaties over nieuwe ontwikkelingen aan de CTIVD. Het domein van de beide diensten wordt gekenmerkt door een hoge dynamiek. Bepaalde programma's en projecten van de diensten hebben een directe relatie tot de Wiv 2017 waarbij de CTIVD in een dialoog met de diensten haar standpunten kenbaar maakt.

Gedurende 2022 heeft de CTIVD veelvuldig met de departementen en diensten overleg gevoerd over en mondelinge en schriftelijke input geleverd voor de conceptwet inzake onderzoeken naar landen met een offensief cyberprogramma door de AIVD en de MIVD. Dit onderwerp wordt nader besproken in hoofdstuk 4.

2.6 Waarborgen kwaliteit en effectiviteit van het toezicht

Deskundigheid

Om effectief te zijn in het toezicht op de beide diensten moet de CTIVD over verschillende expertises beschikken. Naast een brede juridische basis, zijn verschillende andere kennisgebieden van belang, zoals een gedegen technische expertise om de technologische ontwikkelingen en de groeiende technische mogelijkheden voor gegevensverwerking door de AIVD en de MIVD te kunnen doorgronden. Maar ook operationele context bij de diverse operaties en kennis en kunde op het gebied van toezicht is van belang. Voor de samenstelling van haar staf is de CTIVD daarom continu op zoek naar de juiste balans in verschillende competentiegebieden. De CTIVD moet met de ontwikkelingen bij de diensten meebewegen om blijvend in staat te zijn effectief toezicht uit te oefenen. In hoofdstuk 7 gaat de CTIVD nader in op de ontwikkeling van haar organisatie.

Interne en externe tegenspraak

De CTIVD hecht grote waarde aan interne en externe tegenspraak in haar toezichtproces. Elk onderzoek wordt verricht door een onderzoeksgroep, bestaande uit een Commissielid in de rol van onderzoeksleider en een of meer onderzoekers. Een onderzoek kan worden ondersteund door de ICT-unit. In interne tegenspraak wordt voorzien doordat medewerkers van de staf van de CTIVD, die buiten de desbetreffende onderzoeksgroep vallen, kritisch met het onderzoek meekijken.

Externe tegenspraak krijgt vorm in de betrokkenheid van de Kenniskring van de CTIVD bij haar toezichtactiviteiten en op belangrijke onderwerpen die het toezicht betreffen. Leden van de Kenniskring reflecteren niet alleen op de planning en keuze van nieuwe toezichtactiviteiten van de CTIVD, maar ook op de plannen van aanpak, toetsingskaders, praktijkbevindingen en conceptrapporten die worden opgesteld door de CTIVD. Elk van de leden van de Kenniskring heeft een veiligheidsonderzoek op A-niveau ondergaan en mag kennis nemen van staatsgeheime informatie. Op de website van de CTIVD staat vermeld wie momenteel deelnemen aan de **Kenniskring**.

Buiten de bijdrage aan lopende toezichtactiviteiten hebben kenniskringleden in 2022 deelgenomen aan een aantal bijeenkomsten en hun visie gegeven op een aantal strategische onderwerpen.

Reflectie uit de maatschappij en wetenschap

De CTIVD heeft een breed netwerk aan contacten met belangenorganisaties, toezichtinstanties en wetenschappelijke instellingen in Nederland. Op deze wijze houdt zij voeling met het maatschappelijk en wetenschappelijk debat over de balans tussen de belangen van de nationale veiligheid en de bescherming van de grondrechten van de burger. Zij betreft dit debat mede in de keuze van haar toezichtactiviteiten.

‘Landing’ van rapporten binnen de beide diensten en opvolging aanbevelingen

Net als in voorgaande jaren heeft de afdeling toezicht in 2022 werkvloergesprekken bij de diensten gevoerd om te bezien hoe de bevindingen en aanbevelingen uit een toezichtrapport in de organisatie van de diensten ‘landen’. In deze gesprekken wordt ook besproken of het betreffende toezichtrapport voor medewerkers van de beide diensten voldoende helder is verwoord en of de aanbevelingen goed uitvoerbaar zijn. De CTIVD ervaart deze gesprekken als constructief en behulpzaam in het verbeteren van haar toezichtstaak en de wijze waarop zij haar rapporten opstelt.

Enige tijd na de publicatie van een toezichtrapport verzoekt de afdeling toezicht de betrokken minister(s) aan te geven hoe de door hen overgenomen aanbevelingen zijn opgevolgd. Waar dit tot vragen of onduidelijkheden leidt, gaat de CTIVD nader in gesprek of verricht zij aanvullend onderzoek. Zo nodig stelt zij de minister(s) op de hoogte in welke zin de implementatie van aanbevelingen verbetering behoeft.

3

Activiteiten afdeling klachtbehandeling

3.1 Behandeling van klachten en meldingen van misstanden

De afdeling klachtbehandeling van de CTIVD is onder de Wiv 2017 bevoegd klachten te behandelen over (vermeend) handelen van de AIVD en/of MIVD. De afdeling klachtbehandeling van de CTIVD fungeert hierbij als zogeheten tweedelijns klachtbehandelaar. De Wiv 2017 bepaalt dat een klacht over de AIVD of de MIVD eerst door de betrokken minister (als eerstelijns klachtbehandelaar) wordt afgehandeld. Voor de AIVD is dit de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), voor de MIVD is dit de minister van Defensie. De uitvoering van de klachtbehandeling is in handen van de AIVD en/of de MIVD. Wanneer een klager niet tevreden is over de afhandeling van diens klacht door de betrokken minister, dan kan deze een klacht indienen bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD. In sommige gevallen neemt de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD klachten direct in behandeling, omdat van de klager niet gevegd kan worden diens klacht eerst bij de betrokken minister in te dienen.

Verder heeft de afdeling klachtbehandeling de bevoegdheid meldingen van vermoedens van misstanden te behandelen.

3.2 Klachtbehandeling door de CTIVD in 2022

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de aantallen klachten die in 2022 door de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD zijn verwerkt.

CTIVD	Klachten t.a.v. AIVD	Klachten t.a.v. MIVD	Overige klachten ²
Nog in behandeling op 1 januari 2022	4	3	-
Ontvangen klachten	32	4	17
Ongegrond verklaard	1	1	-
Deels gegrond verklaard	1	4	-
Geheel gegrond verklaard	1	1	-
Informeel afgedaan ³	6	1	-
Niet in behandeling genomen ⁴	22	-	17

² Bij de overige klachten was het onduidelijk of de klacht betrekking had op de AIVD en/of de MIVD en is door klager geen duidelijkheid (meer) geboden.

³ Wanneer een klacht informeel is afgehandeld, betekent dit dat een klacht al naar tevredenheid kon worden opgelost zonder dat daarvoor een formeel onderzoek naar de klacht heeft hoeven plaatsvinden. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een interventie waarbij de dienst wordt verzocht te reageren op een bericht van de klager of een passende oplossing te bieden.

⁴ Voor het niet in behandeling nemen zijn diverse redenen, bijvoorbeeld: de klacht ging niet over de AIVD en/of MIVD, de klacht ging niet over een onderwerp waarover de afdeling klachtbehandeling bevoegd is te oordelen, de klacht betrof een herhaalde klacht, de klacht was nog niet in de eerste lijn door de betrokken minister behandeld of klager liet niets meer van zich horen nadat door de CTIVD om aanvullende informatie was gevraagd.

CTIVD	Klachten t.a.v. AIVD	Klachten t.a.v. MIVD	Overige klachten ²
Doorgezonden aan minister ⁵	1	-	-
Ingetrokken	-	-	-
Nog in behandeling op 31 december 2022	3	-	-

In totaal heeft de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD in 2022 de behandeling van zes klachten afgerond, waarvan zij er vier op 1 januari 2022 al in behandeling had. Dit heeft in vijf gevallen (een klacht ging over zowel de AIVD als de MIVD) geleid tot een formele beslissing van de afdeling klachtbehandeling die geanonimiseerd is gepubliceerd op de website van de CTIVD. Eén behandelde klacht is niet gepubliceerd. In drie andere gevallen was de behandeling van de klacht op 31 december 2022 nog niet afgerond.

Oordeel na onderzoek

Na inhoudelijk onderzoek is door de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD voor een klacht het oordeel gegrond gegeven. Deze klacht, die zag op zowel de AIVD als de MIVD, wordt hierna nader besproken onder 'opleggen van maatregelen'.

Bij een andere klacht, die betrekking had op zowel de AIVD als de MIVD, is geen oordeel gegeven voor wat betreft het klachtonderdeel over de AIVD (in de tabel opgenomen als ongegrond), maar is de klacht gegrond geacht met betrekking tot het onderdeel dat zag op de MIVD. Deze klachtbeslissing is niet gepubliceerd in verband met de rubricering als staatsgeheim.

De andere vier klachten over respectievelijk de AIVD of de MIVD zijn door de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD deels gegrond geacht. De gegronde onderdelen van de klachten zagen op de duur van het veiligheidsonderzoek en in drie gevallen op de wijze waarop de klacht was afgehandeld.

De **klachtbeslissingen** zijn geanonimiseerd terug te vinden op de website van de CTIVD.

Informeel afgehandelde klachten

Tot slot heeft de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD zes klachten over de AIVD en een over de MIVD informeel kunnen afhandelen. Een aantal van deze klachten ging over het niet in behandeling nemen van een klacht door de AIVD of de MIVD. Na interventie van de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD is dat alsnog gebeurd.

Laagdrempeligheid klachtbehandeling

De inzet van bijzondere bevoegdheden door de beide diensten vindt heimelijk plaats. Voor een burger is het in de regel niet bekend of een bevoegdheid tegen hem of haar is of wordt ingezet. Een klager hoeft in de klacht de vermeende inzet van bijzondere bevoegdheden jegens hem of haar dan ook niet nader te motiveren. De wetgever heeft de mogelijkheid om een klacht in te dienen laagdrempelig gehouden zodat, ook in het geval van heimelijkheid, sprake is van een effectief rechtsmiddel. Ook in andere opzichten geldt dat aan een klacht weinig formele of materiële eisen worden gesteld. De diensten c.q. de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD kunnen slechts op basis

⁵ Indien een klager de klacht nog niet bij de betrokken minister heeft ingediend, kan de afdeling klachtbehandeling op verzoek van klager de klacht aan de minister doorsturen.

van een beperkt aantal gronden de behandeling van een klacht weigeren. Zowel bij de AIVD en de MIVD als bij de CTIVD kan een klacht digitaal worden ingediend. Ook in die zin wordt beoogd te voorzien in laagdrempelige klachtbehandeling.

Het opleggen van maatregelen

De afdeling klachtbehandeling van de CTIVD geeft voor de betrokken ministers bindende oordelen en kan in dat kader maatregelen opleggen, zoals het stoppen van een lopend onderzoek bij de diensten, het beëindigen van de inzet van een bijzondere bevoegdheid of het verwijderen en vernietigen van door de diensten verwerkte gegevens. De afdeling klachtbehandeling kan overgaan tot het opleggen van een dergelijke maatregel wanneer zij bijvoorbeeld heeft geoordeeld dat sprake is van een onrechtmatige inzet van een bijzondere bevoegdheid.

In 2022 heeft de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD voor de eerste keer sinds zij met de inwerkingtreding van de Wiv 2017 is belast met het behandelen van klachten over de AIVD en de MIVD (bindend) **geoordeeld** dat door de diensten verwerkte gegevens dienen te worden verwijderd en vernietigd. Het ging hierbij om een vijftal bulkdatasets. De belangenorganisatie Bits of Freedom had zich erover beklagd dat de AIVD en de MIVD bulkdatasets niet op tijd vernietigen en langer opslaan dan is toegestaan volgens de wet. De afdeling klachtbehandeling heeft onder meer gekeken naar de wijze waarop de ministers invulling gaven aan een tijdelijke (ministeriële) regeling over bulkdatasets. De afdeling klachtbehandeling heeft geoordeeld dat de klacht gegrond was en heeft bepaald dat de betreffende bulkdatasets moesten worden verwijderd en vernietigd. De ministers van BZK en van Defensie hebben de betreffende gegevens verwijderd en **vernietigd**.

3.3 Meldingen van vermoedens van misstanden bij de CTIVD in 2022

In de Wiv 2017 is een procedure opgenomen voor het melden van het vermoeden van een misstand bij een van de diensten of de coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Een dergelijke melding kan worden gedaan bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD. Een ieder die betrokken is of is geweest bij de uitvoering van de Wiv 2017 of bij de Wet Veiligheidsonderzoeken kan een vermoeden van een misstand melden bij de afdeling klachtbehandeling. De melder dient het vermoeden van een misstand eerst te melden bij de betrokken dienst. Als de interne melding niet binnen een redelijke termijn of niet naar behoren is behandeld, kan de melder zich wenden tot de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD.

De afdeling klachtbehandeling van de CTIVD neemt de melding in behandeling als zij van oordeel is dat er sprake is van een melding van een vermoeden van een misstand. Zij onderzoekt vervolgens of het aannemelijk is dat er sprake is van een misstand. De melder en de betrokken minister worden daarbij in de gelegenheid gesteld hun standpunt toe te lichten. Naar aanleiding van haar onderzoek stelt de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD een rapport op. Zij deelt haar oordeel mede aan de melder en de minister en kan daarbij aanbevelingen doen aan de minister. De minister laat vervolgens weten hoe deze aan het oordeel gevolg zal geven en binnen welke termijn. Het oordeel van de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD en de reactie van de minister daarop worden door laatstgenoemde aan het parlement verzonden. De CTIVD zal een geanonimiseerd rapport van de melding op haar website publiceren.

In 2022 zijn geen vermoedens van een misstand gemeld bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD.

3.4 Klachten en meldingen van vermoedens van misstanden afgehandeld door de AIVD en de MIVD in 2022

Klachten behandeld door de AIVD en de MIVD

Klachten kunnen worden ingediend bij de betrokken minister. Voor de AIVD is dat de minister van BZK en voor de MIVD betreft dit de minister van Defensie. De feitelijke behandeling van klachten ligt bij de AIVD en de MIVD. Als de klager niet tevreden is met de uitkomst van de interne klachtbehandeling, kan hij of zij een klacht indienen bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD. Het eerst indienen van een klacht bij de betrokken minister is vereist, tenzij dit redelijkerwijs niet van de klager kan worden gevergd.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de aantallen klachten die in 2022 door de beide diensten zijn verwerkt.⁶

Diensten	AIVD	MIVD
Nog in behandeling op 1 januari 2022	4	1
Ontvangen klachten	15	37
Niet-gegrond verklaard	6	–
Deels gegrond verklaard	1	–
Gegrond verklaard	–	5
Informeel afgedaan ⁷	6	–
Niet in behandeling genomen ⁸	1	16 (samengenomen met doorverwezen)
Ingetrokken	–	11
Doorverwezen ⁹	1	Samengenomen met niet in behandeling genomen
Nog in behandeling op 31 december 2022	4	6

Meldingen van vermoedens van misstanden behandeld door de AIVD en de MIVD

Bij de beide diensten zijn geen vermoedens van misstanden gemeld. Het gebrek aan meldingen van misstanden in de afgelopen jaren valt de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD op. De afdeling klachtbehandeling van de CTIVD heeft hier in 2022 extra aandacht voor gevraagd. Met de beide diensten hebben gesprekken over dit onderwerp plaatsgevonden. De afdeling klachtbehandeling zal hier ook in het volgende jaar aandacht voor blijven vragen.

⁶ De cijfers zijn aangeleverd door de AIVD en de MIVD.

⁷ Informeel afgedaan wil zeggen dat er naar tevredenheid van de klager een oplossing is gevonden, zonder dat daar een formele klachtbehandeling aan te pas is gekomen.

⁸ Deze situatie kan zich bijvoorbeeld voordoen indien de klachtinstantie niet bevoegd is de klacht te behandelen of gelijktijdig een bezwaar- dan wel beroepsprocedure bij de rechter loopt over dezelfde kwestie.

⁹ Bij doorverwezen klachten is sprake van het indienen van een klacht bij de verkeerde instantie. In overleg met de klager wordt de klacht doorgezonden aan de juiste instantie.

Dialogo tussen de CTIVD en de AIVD en de MIVD over klachtbehandeling en vermoedens van meldingen van misstanden

Er vindt sinds de inwerkingtreding van de Wiv 2017 regulier overleg plaats tussen de afdelingen Juridische Zaken van de AIVD en MIVD (als eerstelijns klachtbehandelaars) en de CTIVD (de tweedelijns klachtbehandelaar) over de procedures en uitvoering van de klachtregeling in de praktijk. De uitvoering wordt, al dan niet ambtshalve, door de afdeling klachtbehandeling getoetst bij de behandeling van klachten die bij de afdeling worden ingediend. Daarnaast is er aandacht voor de trends in de aantallen en aard van de ontvangen klachten. De beide diensten leveren periodiek lijsten aan van de al dan niet door hen in behandeling genomen klachten. Op deze wijze volgt de afdeling klachtbehandeling de ontwikkelingen in de eerstelijns klachtbehandeling en meldingsprocedures en de toepassing daarvan bij de beide diensten.

4

Nieuwe wetgeving

Net als in 2021 heeft de CTIVD in 2022 intensief geparticipeerd in overleg met de diensten, departementen en de TIB over het in voorbereiding zijnde wetsvoorstel over onderzoeken van de AIVD en de MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma en de daarop aansluitende nota van wijziging.

De aanleiding voor het wetsvoorstel is erin gelegen dat de Wiv 2017 onvoldoende ruimte biedt aan de diensten om slagvaardig het hoofd te bieden aan de dreiging die uitgaat van landen met een offensief cyberprogramma. Deze cyberdreiging kenmerkt zich door een hoge mate van dynamiek en onvoorspelbaarheid. Een land kan gebruik maken van infrastructuur over de hele wereld al dan niet met medeweten van de feitelijke eigenaar van deze infrastructuur. Voor de diensten betekent dit dat een aanval van een dergelijke actor uit 'alle windrichtingen' kan komen, inclusief infrastructuur binnen de eigen landsgrenzen. Daarnaast opereren deze actoren op hoog niveau met hoogwaardige middelen en *redundancy* in hun netwerken.

Een wettelijk kader dat aan de diensten meer armslag biedt voor het kunnen omgaan met de dynamiek en onvoorspelbaarheid van de cyberdreiging vereist dat het toezicht hierop effectief moet aansluiten, zonder dat er sprake is van het afschalen van waarborgen. De betreffende wetgeving dient te voorzien in een stelsel van *checks and balances* dat recht doet aan zowel de belangen van de nationale veiligheid als de bescherming van fundamentele rechten.

Een ontwerp voor een 'Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma' is op 1 april 2022 in openbare consultatie gegaan. De CTIVD heeft in april 2022 een **brief** verzonden aan de minister van BZK met haar reactie op het conceptwetsvoorstel. Behoudens een aantal aandachtspunten kan de CTIVD zich vanuit toezichtsperspectief vinden in de uitgangspunten van de Tijdelijke wet. Het wetsvoorstel is in december 2022 bij de Tweede Kamer ingediend.

Ondertussen is eind 2022 een ontwerpnota van wijziging op het ingediende voorstel van wet voorbereid. Hierin wordt een tweetal wijzigingen van het wetsvoorstel geregeld. De wijzigingen zien op een regeling voor de zogenoemde 'stomme tap' (bijzondere bevoegdheid tot de *real time* verzameling van verkeers- en locatiegegevens, dus niet de inhoud van de communicatie) ter codificatie van jurisprudentie van het Hof van Justitie van de EU en een regeling voor de beoordeling van de verlenging van de bewaringstermijn van bulkdatasets die zijn verworven met bijzondere bevoegdheden. Het conceptvoorstel voor de Tijdelijke wet bevat reeds een regeling voor de beoordeling van bulkdatasets voor zover deze vallen onder de reikwijdte van de Tijdelijke wet. De ontwerpnota van wijziging bevat een regeling voor bulkdatasets die hieraan grotendeels identiek is, zij het met een breder toepassingsbereik, namelijk alle bijzondere bevoegdheden (exclusief onderzoeksopdrachtgerichte interceptie).

De CTIVD is bij overleggen over de in voorbereiding zijnde nota van wijziging betrokken geweest. Op 16 januari 2023 heeft de CTIVD een **brief** verzonden aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in reactie op de Nota van Wijziging op de Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma die in december 2022 in consultatie is gegaan.

De CTIVD laat in haar reactie weten de twee voorgestelde wijzigingen in de ontwerpnota van wijziging een positieve ontwikkeling te vinden en deze te ondersteunen. Hiermee wordt het toezicht versterkt en in belangrijke mate effectiever. Door deze aanpassingen in de Tijdelijke wet wordt een aantal onvolkomenheden uit de Wiv 2017, waar de CTIVD eerder op heeft gewezen, gerepareerd. Hierdoor worden zowel belangen van nationale veiligheid als fundamentele rechten beter beschermd.

De CTIVD wijst erop dat voor bulkdatasets verkregen met de inzet van bijzondere bevoegdheden in de ontwerpnota van wijziging meer waarborgen worden geregeld dan thans het geval is in de Wiv 2017. De CTIVD heeft de problematiek van bulkdatasets in relatie tot artikel 27 Wiv 2017 al in 2019 in haar rapportages over de implementatie van de Wiv 2017 gesignaleerd. De CTIVD vindt het positief dat de ontwerpnota van wijziging een fatale beoordelingstermijn van één jaar regelt voor de beoordeling van de relevantie van de gegevens in een bulkdataset, waarna herbeoordeling door de minister dient plaats te vinden als er een noodzaak bestaat de desbetreffende bulkdataset nog een jaar te bewaren. Ook wordt voorzien in een bindende toetsing door de CTIVD van de noodzaak, inclusief de proportionaliteit, van een verlenging van de beoordelingstermijn met een jaar, waarbij een bulkdataset moet worden vernietigd indien de verlenging wordt afgewezen. Een en ander laat toe om binnen een dynamisch stelsel maatwerk te leveren en het aantal verlengingen te limiteren. Voorts wordt voorzien in een versterking van de rechtsstatelijkheid door de mogelijkheid van beroep bij de onafhankelijke rechter indien de minister het niet eens is met een bindend oordeel van de CTIVD.

De CTIVD plaatst in haar reactie een aantal opmerkingen, onder meer dat de herziening van de Wiv 2017 nu echt voortvarend dient te worden opgepakt. Ook constateert de CTIVD dat de regeling voor bewaartermijnen van bulkdatasets in de ontwerpnota weliswaar betrekking heeft op alle met een bijzondere bevoegdheid verworven bulkdatasets, maar niet op bulkdatasets die op een andere wijze zijn verkregen. De CTIVD hanteert het uitgangspunt 'bulk is bulk', ongeacht de wijze van verwerving. Dit uitgangspunt brengt met zich mee dat er een universeel regime voor bulkdatasets behoort te zijn.

5

Bewaken rechtseenheid en samenwerking met de TIB

De Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) en de CTIVD voeren geregeld overleg om te komen tot een gelijke uitleg van de Wiv 2017. Zij noemen dit 'rechtseenheid overleg'. Beide instanties hebben ingevolge de wetsgeschiedenis de taak om waar nodig afstemming te zoeken en de rechtseenheid te bewaken. Door rechtseenheid overleg wordt voorkomen dat dezelfde wetsebepaling op een verschillende manier wordt uitgelegd. Dit dient niet alleen de rechtszekerheid van de burger, die daarmee meer inzicht krijgt in de reikwijdte en toepassing van de inzet van bijzondere bevoegdheden door de AIVD en de MIVD. Het geeft ook de beide diensten duidelijkheid over het juridisch kader dat van toepassing is bij de uitvoering van hun taken. In 2022 heeft dit niet geleid tot het uitbrengen van een zogenoemde rechtseenheidsbrief of andere gezamenlijke publicatie.

Een belangrijk thema in 2022 was de Tijdelijke wet cyberonderzoeken (zie nader hoofdstuk 4). Zowel de CTIVD als de TIB hebben gedurende 2022 veelvuldig geparticipeerd in de voorbereiding van dit wetsvoorstel. Onderling hebben beide instanties nauw contact en overleg gehad over dit onderwerp. De CTIVD en de TIB hebben in overleg besloten hun schriftelijke standpunten afzonderlijk naar buiten te brengen. De CTIVD heeft in april 2022 een **brief** verzonden aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) met haar reactie op het concept-wetsvoorstel. In januari 2023 heeft de CTIVD een **brief** verzonden aan de minister van BZK in reactie op de Nota van Wijziging op de Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma die in december 2022 in consultatie is gegaan.

6

Internationale samenwerking

De samenwerking tussen inlichtingen- en veiligheidsdiensten intensificeert en innoveert. Internationale samenwerking is voor deze diensten essentieel voor het beschermen van de nationale veiligheid.

Samenwerking tussen toezichthouders staat nog in de kinderschoenen, maar sinds 2015 zijn er ook op dit vlak steeds meer initiatieven. Zo werkt de CTIVD samen met vijf andere toezichthouders in een samenwerkingsverband, de *Intelligence Oversight Working Group* (IOWG), en wordt er sinds 2018 jaarlijks in december een conferentie voor toezichthouders georganiseerd.

Na een intensieve periode van samenwerking binnen de IOWG in 2019 heeft COVID de internationale samenwerking met buitenlandse toezichthouders in 2020 echter ernstig belemmerd. In 2021 is de samenwerking hervat.

De samenwerking binnen de IOWG is in 2022 verder geïntensiveerd. In maart 2022 heeft een ambtelijke delegatie van de CTIVD een bezoek gebracht aan de Zwitserse toezichthouder. In oktober 2022 heeft de CTIVD binnen de IOWG op ambtelijk niveau en op het niveau van de voorzitters van de deelnemende toezichthouders gesproken. Hierbij zijn formeel twee Zweedse toezichthouders, de *Swedish Foreign Intelligence Inspectorate* en de *Swedish Commission on Security and Integrity Protection*, toegetreden tot de IOWG, na een periode van toehoorder zijn.

In oktober 2022 heeft de CTIVD deelgenomen aan de jaarlijkse *European Intelligence Oversight Conference*. De organisatie was in handen van de Britse toezichthouder, IPCO, en werd in Londen gehouden.

In november 2022 heeft de CTIVD deelgenomen aan de jaarlijkse *International Intelligence Oversight Forum* (IIOF) in Straatsburg. De IIOF wordt georganiseerd door professor Joe Cannataci, voormalig VN rapporteur over het recht op privacy en momenteel rapporteur voor de Raad van Europa in het kader van de Conventie 108+. De CTIVD en de TIB hebben in 2021 een [memo](#) gepubliceerd over de implicaties van Conventie 108+ voor het toezicht op de verwerking van persoonsgegevens in het kader van de nationale veiligheid. De IIOF beoogt een platform te zijn voor internationale toezichthouders op het terrein van inlichtingen- en veiligheidsdiensten, privacy en gegevensbescherming, en andere betrokkenen, inclusief inlichtingen- en veiligheidsdiensten, om te spreken over (inter)nationale ontwikkelingen en *best practices*.

Een delegatie van de CTIVD heeft, tezamen met collega-toezichthouders, in juni 2022 in Berlijn deelgenomen aan een conferentie georganiseerd door het Duitse kenniscentrum *Stiftung Neue Verantwortung*.

Daarnaast onderhoudt de CTIVD verschillende bilaterale contacten met andere toezichthouders. In mei 2022 heeft de Canadese toezichthouder een bezoek aan de CTIVD gebracht. In september 2022 heeft de CTIVD een bezoek van de Finse parlementaire toezichthouder gehost.

Organisatorische ontwikkeling

Samenstelling CTIVD

De CTIVD bestond in 2022 uit Nico van Eijk (vz), Marylène Koelewijn (tot 1 feb. 2022), haar opvolgster Judith Lichtenberg (lid, per aug. 2022), Harm Trip (lid) en Addie Stehouwer (lid en voorzitter afdeling klacht).

De CTIVD is onderverdeeld in twee afdelingen. De afdelingen worden ondersteund door het secretariaat.

Afdeling toezicht

Nico van Eijk
Voorzitter

Marylène Koelewijn
Lid (tot 1 feb. 2022)

Harm Trip
Lid

Judith Lichtenberg
Lid (per 1 aug. 2022)

Afdeling klachtbehandeling

Addie Stehouwer
Voorzitter

Hermine Wiersinga
Lid

Anne Mieke Zwaneveld
Lid

Erik Kok
Lid

Staf

Kristel Koese

Secretaris

De staf van de CTIVD wordt aangestuurd door de secretaris en bestaat uit 12 juridische, technische en operationele toezichthouders, twee ondersteunend medewerkers en een ICT-adviseur. De staf is verantwoordelijk voor de ondersteuning van beide afdelingen van de CTIVD.

Uitbreiding staf

Gedurende 2022 heeft de CTIVD geïnvesteerd in een uitbreiding van het aantal toezichthouders. Aanleiding hiervoor vormt de Tijdelijke wet onderzoeken van de AIVD en de MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma (zie nader hoofdstuk 4). Deze wet betekent een uitbreiding van de taken van de CTIVD ter versterking van het toezicht op de AIVD en de MIVD. Vooruitlopend op de inwerkingtreding van de Tijdelijke wet is daarom een extra formatie aan de CTIVD (10 fte) toegezegd. Aanvankelijk werd beoogd het wetsvoorstel in de loop van 2022 bij het parlement in te dienen en mogelijk nog in 2022 in werking te laten treden. Uiteindelijk is het wetsvoorstel in december 2022 bij de Tweede Kamer ingediend. In 2022 zijn vijf nieuwe toezichthouders in dienst getreden. Mede vanwege het verloop in het bestaande personeelsbestand is het in 2022 nog niet gelukt alle vacatures in te vullen. Dit traject wordt in 2023 voortgezet.

Huisvesting

Bij de gedane toezeggingen in het kader van de Tijdelijke wet over de aanvullende formatie van de CTIVD is tevens toegezegd dat in de benodigde werkruimte zal worden voorzien. Gedurende 2022 heeft de CTIVD intensief overleg gevoerd met de betrokken partijen over de noodzakelijke uitbreiding van de huidige huisvesting en de verkenning van herhuisvesting. Dit traject wordt in 2023 voortgezet.

Facilitaire ontwikkelingen

De CTIVD valt beheersmatig onder het ministerie van Algemene Zaken. Dit houdt in dat de CTIVD een beroep kan doen op de dienstverlening vanuit het ministerie op het terrein van onder meer financieel beheer, ICT en personeelszaken.

De CTIVD beslist zelf over de besteding van haar financiële middelen. Het budget van de CTIVD bedraagt circa 2,5 miljoen euro. Dit budget is in verband met de Tijdelijke wet in 2022 tussentijds verhoogd. Vanaf 2023 bedraagt het budget ongeveer 4 miljoen euro. Deze verhoging is structureel.

Postbus 85556
2508 CG Den Haag

T 070 315 58 20
E info@ctivd.nl | www.ctivd.nl